

LAKOSSÁGI VÉLEMÉNYEK AZ EURÓPAI UNIÓS CSATLAKOZÁSRÓL

KOVÁCS ANDRÁS DONÁT*

Bevezetés

Az Európai Unióhoz való csatlakozással feltáruló, új lehetőségek és az ezzel együtt járó kihívások gazdasági és társadalmi életünk minden területét érintik. Az Unió a leendő tagországokkal, így többek között hazánkkal szemben is kemény és konkrét feltételeket határozott meg a jogrend, a közigazgatás, a gazdaságpolitika tekintetében. Az elvárásoknak megfelelő regionális, gazdasági struktúrák kialakításán, a jogharmonizáción vagy a környezetvédelmen túl számos olyan összetett problémával nézünk szembe, melyek reformjához nem elegendő a mikro- és makroökonómia, a jogi és igazgatási módszerek átalakítása, új felfogású alkalmazása. Vannak szférák, mint például a társadalom különböző rétegeinek adaptációs képessége, a kulturális-mentális környezet, az állampolgárok vitalitása, amelyek „szintre hozásához” a jogbiztonság vagy a szociális piacgazdaság megteremtése még kevés.

Gondolkodnunk kell arról is, hogyan fog alakulni a magyar társadalom jövője, hogyan változik majd felfogása, hogyan lesznek képesek az egyes országrészek a regionális egyenlőtlenségek leküzdésére (*Glatz F.* 2000). Nemcsak az államszervezetben, de az egyének fejében is szükség van váltásra, különben az EU-tagság csupán a kötelezően ajánlott nemzetközi partnerség szimbóluma marad.

Stratégiaiák, csatlakozási partnerség, célok, feladatok, eszközök, jogszabályok – az Európai Unióval folytatott tárgyalások leggyakrabban emlegetett kulcsszavai. Vajon megértik-e a társadalom különböző rétegei az új “EU-szótár” kifejezéseit, s képesek lesznek-e lefordítani azokat a hétköznapok nyelvezetére? *Felkészültek-e a már eleve hátrányos helyzetből, gazdasági-társadalmi bizonytalanságból induló vidéki térségek, a “Régiók Európájában” való versengésre, s mindazokra a változásokra, amelyek gyökeresen átformálhatják a vidéki élet mindennapjait?*

A kutatás célja

A következőkben vázolt területi kutatás bepillantást enged, hogyan látja egy kevésbé fejlett alföldi, Tisza menti térség lakossága a csatlakozás problémáit, aktuális kérdéseit. Olyan településcsoportot vizsgáltunk meg, amely “kettős határvonalon” helyezkedik el. Egyrészt a Kiskunságot és a Tiszántúlt elválasztó Tisza folyó, másrészt Bács-Kiskun-megye és Csongrád-megye, valamint az Észak-alföldi és a Dél-alföldi statisztikai régió mezsgyéje az, mely keresztezi mintaterületünket (*1. ábra*). A Tisza vonala, az ökológiai folyosó jellegéből adódóan természet-földrajzilag nagyban befolyásolja és meghatározza a folyó mentén lévő térségek összetartozását. Ezek a területek nem csupán a tájak, de a történeti, kulturális és néprajzi jellegük alapján is hasonlóak. A folyó völgy azonban, egyúttal el is választja a két szemközti partot és az a mentén kialakult települések csoportjait. A folyó nem egyszerűen morfológiai akadály, hanem többek között közigazgatási válaszfal, mely a gazdasági fejlődés, a közlekedés vagy épp az infrastruktúra

* MTA RKK ATI, Kecskemét.

terén erős szeparáló hatással bírhat.

A kistérségi régiós és megyehatárok esetében is megvan a kettős határvonal-funkció. Ezek elsősorban elválasztó szerepet kaptak az utóbbi évtizedekben, de egyúttal lehetőséget is teremtettek az országon belüli „határvidékeknek” a közeledésre. Az ökológiai tengely, mint természetes, a közigazgatási beosztás pedig, mint mesterséges “limes” tehát kétféleképp hathat az itteni települési közösségekre. A határvonalak egyrészt a városok, falvak településcsoporttá való formálódásában, ugyanakkor elkülönülésében, országon és egymáson belül viszonyított periferizálásában játszanak szerepet. Feltételezzük, hogy a vizsgált természetföldrajzi és régióhatárokkal elválasztott településcsoport, történelmi, társadalom-földrajzi és néprajzi szempontok szerint hasonló jellegű, tehát *specifikus alföldi tér, mely ráadásul – részben ez utóbbi kettősség miatt – bizonytalan jövő előtt áll.*

1. ábra. A vizsgált térség és a kettős határsávon elhelyezkedő települései
(forrás: Salánki Sz. MTA RKK ATI)

Szolnok és Csongrád között sok tekintetben felemás jellegzetességeket mutató Tisza menti táj és társadalmi környezet figyelhető meg. Karakteresen megnyilvánuló eltérések figyelhetők meg a Tiszazug (kis falvak alkotta klasszikus belső periféria) és a szemközti Bács-Kiskun megyei

területek (prosperáló kisváros és városias községek) között. Az egyes területeket jellemző mutatók a települések társadalmára, gazdaságára, infrastruktúrájára vonatkozóan szembeötlő különbségekre utalnak. Csongrád és Bács-Kiskun megye vizsgált térségeiben tapasztalható jellegzetességek – az Alföld más tájaihoz képest – alapvetően más vidéket sejtetnek. A terület népességét megtartani képes, alacsony munkanélküliséggel, magas vállalkozási készséggel rendelkező (azaz társadalmilag progresszív), ugyanakkor az életminőségi, infrastrukturális mutatók ellentmondásos képével jellemezhető (Kiss A. 2001).

Kiindulópontunk szerint a folyó menti övezet lakossága sajátosan reagálhat, a lokális fejlődést meghatározó tényezőkre, így a települések fellendülését, vagy drasztikus leszakadását jelentő Európai Unió csatlakozás általános kérdéseire is.

Vizsgálataink során különböző nézőpontokra vonatkozó kérdéseket fogalmaztunk meg. *Elsősorban arra kerestük a választ, hogy hogyan vélekedik a lakosság az Európai Unióhoz való csatlakozás előnyeiről, hátrányairól, hogyan látják a kérdezettek a szűkebb és tágabb környezetüket érintő veszélyeket, lehetőségeket, mennyire tartják versenyképesnek saját térségüket az unión belüli versengésben, kiket tekintenek példaképnek az EU tagországai közül.*

A vizsgálat eredményei

1. A csatlakozás előnyei és hátrányai

Az Európai Unióhoz való csatlakozás kedvező és kedvezőtlen következményeit a vizsgált térségre vonatkozóan nehéz pontosan megjósolni. A vizsgált térség esetében az új EU-konform regionális politikának legfőbb várható hatásai, a közösségi támogatás fogadókészségének megteremtése, az országgrész felzárkóztatása, a háttér-infrastruktúra fejlesztési lehetőségeinek bővülése. A tényleges gazdasági hatásokon kívül pedig a regionális politika intézményi és eszközrendszerének átalakítása morális és politikai következményekkel is jár (Horváth Gy. 2001). Annak ellenére, hogy „kifejezetten szakmai jellegű véleménnyel csak egy nagyon kis létszámú réteg rendelkezik a társadalomban” (Várnai G. 2000), s a valóságban igen bonyolult szakmai kérdések megítélése nem kis feladat, megpróbáltunk olyan lehetséges várható hatásokat felsorolni, melyek az alföldi, vidéki régiókra általánosan érvényesek, s a „hétköznapi” emberek tudatában is élnek. (A próbálkozás eredményes volt, a kérdezettek 90%-a válaszolt a feltett kérdésre.)

1. táblázat

A csatlakozás várható előnyei Magyarországon a megkérdezettek szerint	
Tényezők	A válaszadók hány százaléka választotta
Nemzetközi piaci lehetőségek kibővülése	48%
Elmaradott területek felzárkóztatása	45%
Fejlesztési támogatások	45%
Tartós gazdasági növekedés	40%
Nyitott határok	32%
Külföldi munkavállalási lehetőségek	30%
Esélyegyenlőség javulása	30%
Kulturális értékeink európai megismertetése	20%
Nem lát előnyt	7%
Nem tudja	5%

A kutatásban részt vevő települések lakosságának csaknem fele a nemzetközi piaclehetőségek kibővülését, a fejlesztési támogatások megjelenését és az elmaradott területek felzárkózását véli Magyarország szempontjából a legfontosabbnak (1. táblázat). Ha megpróbáljuk a válaszadók szemszögéből vizsgálni a térség közelmúltban lezajlott gazdasági eseményeit, (piacvesztés, periferizálódás) ezek a válaszok főként az adott települések problémái alapján fogalmazódtak meg az egyéneken, s ezek a személyes, szűkebb környezetben tapasztalt gondok vetültek ki a tágabb környezetre is.

A közvetlen környezetre vonatkozó lehetséges előnyökkel és hátrányokkal kapcsolatban kirajzolódnak a csatlakozással kapcsolatosan leggyakrabban felmerülő lehetőségek is (2. táblázat). A vidék felzárkózását remélő helyi közösségek kulcsfontosságú gondjai válnak világossá a válaszok alapján. Az életszínvonal emelkedése, az új munkahelyek megteremtése és a környezeti krízis megoldása az a három fő problématerület, melynek megoldásában sokat remél az EU-tól a lakosság. Az Unióhoz való csatlakozás előnyös tényezőinek megítélésben nem voltak nagy különbségek. Az idegenforgalom fellendülésére, a közlekedési viszonyok javulására ugyanúgy „számít” a lakosság, mint a vállalkozói szféra megerősödésére, vagy a mezőgazdaság modernizációjára.

Hazánk integrálódása valójában már több éve elkezdődött. Az uniós strukturális és regionális politika potenciális hatása már érzékelhető. Kérdés, hogy a reformok után bizonyos régiókban jelentkező pozitív hatások elég nagyok lesznek-e ahhoz, hogy a más térségekben jelentkező veszélyeket ellensúlyozzák (Illés I. 2002). A vizsgált Tisza menti településcsoport esetén számos gazdasági és társadalmi veszéllyel számolhatunk (3. táblázat).

2. táblázat

A csatlakozás várható előnyei a közvetlen környezetre nézve a megkérdezettek szerint

Tényezők	A válaszadók hány százaléka választotta
<i>Életszínvonal emelkedése</i>	60%
<i>Új munkahelyek, jobb munkalehetőségek</i>	54%
<i>Környezeti problémák megoldása</i>	39%
Helyi vállalkozások megerősödése	32%
Idegenforgalom fellendülése	32%
Mezőgazdaság modernizációja	30%
Közlekedési viszonyok javulása	29%
Aktívabb helyi közélet	14%
Nem lát előnyt	7%
Nem tudja	4%

Évtizedek óta és jelenleg is tartó negatív következményekkel járó demográfiai folyamat a fiatalok és a képzett munkaerő elvándorlása, melyet a lakosság is pontosan érzékel: a válaszadók 60%-a tart a kvalifikált munkavállalók elvesztésétől, a térség korösszetételének romlásától, a községek elöregedésétől.

Az elmúlt évek során mind az egyes településeken belül, mind a településcsoport és más területek viszonyában, jelentős jövedelemkülönbségek alakultak ki. A jól működő családi vállalkozások aránya alacsony, a tulajdonviszonyok sok esetben tisztázatlanok, a tradicionális

termelési ágak átalakulóban vannak, mindezt környezeti problémák tetézik. Nem véletlenül aggódik a lakosság fele a jövedelmek miatt.

Minden termelő és kereskedő részéről reális félelem a helyi mezőgazdasági termékek piacról való kiszorulása, ami ráadásul a vidéki térségek versenyképességét még tovább ronthatja. Az agrárszféra dolgozói többé-kevésbé tisztában vannak vele – mivel saját bőrükön tapasztalják –, hogy a mezőgazdaság modernizálásával párhuzamosan fokozatosan egyre több korlátozás és megszorító intézkedés éri a gazdákat, a felvásárlókat és az értékesítőket egyaránt. Az emberek nem látják tisztán, miért kell kivonni földterületeket a művelésből, miért jelennek meg a piacon importárúk, ugyanakkor egyes termelési tevékenységeket központilag jelentősen támogatnak. Nyilvánvalóan nem jelenthet vigaszt, vagy magyarázatot a magyar agrárszakemberek számára, hogy az EU egyébként igen részletesen szabályozott agrárpolitikája sok esetben zavarokat vált ki a tagországok mezőgazdaságában is. Ahhoz, hogy az agrárszektor összeomlása elkerülhető legyen, minden erővel törekedni kell a lehetőségek kihasználására az ökológiai gazdálkodás feltételeinek megteremtésére, a széleskörű szakmai tájékoztatásra és tanácsadásra. A vidéknek nem a mezőgazdaság elsorvadását kell megélnie, hanem a nemzetközi keresleti igényeknek megfelelően tudatosan alkalmazkodnia kell mind a termelésben, mind a kereskedelemben és az élelmiszeriparban. Meg kell teremteni a táji értékeken, a hagyományos termelési módokon alapuló élelmiszer-biztonságot, s akkor a magyar termékek mind a hazai, mind az EU-piacon megtarthatják, sőt növelhetik értéküket.

3. táblázat

A csatlakozás várható hátrányai a közvetlen környezetre nézve a megkérdezettek szerint

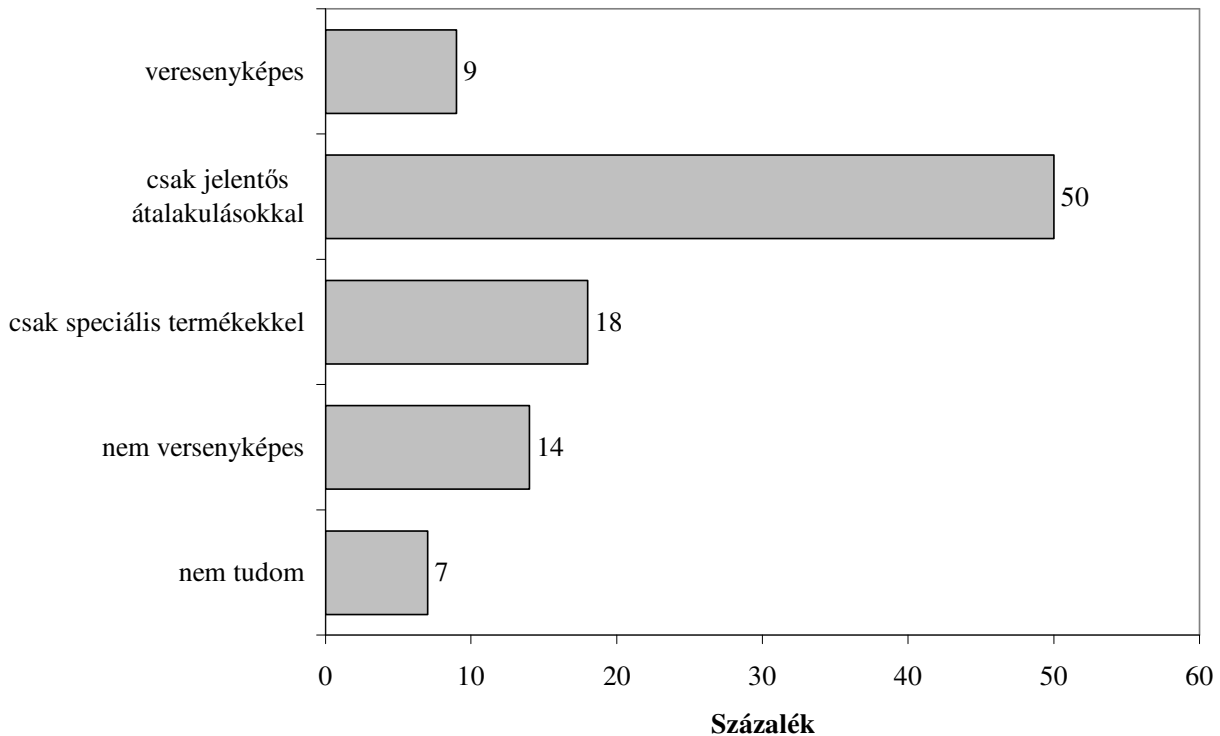
Tényezők	A válaszadók hány százaléka választotta
<i>Fiatalok és a képzett munkaerő elvándorlása</i>	60%
<i>Jövedelmi különbségek növekedése</i>	50%
<i>A helyi mezőgazdasági termékek piacról való kiszorulása</i>	45%
Az ország más térségeihez képest való lemaradás	27%
Mezőgazdasági termőterületek kivonása	26%
Fokozódó versenykényszer a gazdaságban és a települések között	25%
Helyi vállalkozások hanyatlása	21%
Bürokratikusabb ügyintézés	20%
Nem tudja	7%
Nem lát veszélyeket	5%

2. Az alföldi térségek csatlakozásra való érettsége

A lokális közösségeknek meg kell érteniük, hogy az új megélhetési feltételekhez való adaptálódás elkerülhetetlen. Az egyik leghangsúlyosabb feszültségforrást a mezőgazdasági szféra jelenti. Az agrártérségekben a termőföldek termelésből való kivonása, a termékkorlátozások természetesen mind a gazdákat, mind az érdekképviselők részéről nagy aggodalmat és ellenállást váltanak ki. Az újszerű gazdálkodási, termelési módokra való felkészítés és átállás időt és nagy energiát igényel. A produktivitás, az értékesítési hálózatok működése a nemzetközi kereslet függvényében fog változni, s ez nagyfokú és gyors alkalmazkodást kíván a termelői és kereskedelmi oldalról, ez a lokális, kistérségi gazdálkodás egészére, és ezen keresztül a

társadalmi viszonyokra is hatással lesz. A mintában szereplők igen kis arányban (8%) tartják a régiót alkalmasnak az unióba való betagozódásra. A többség (55%) szerint csak feltételesen, míg 28% szerint egyáltalán nem érettek az alföldi térségek a csatlakozásra.

Az iskolázottabb válaszolók egyértelműen optimistábban látták ezt a kérdést, bár az alföldi térségek versenyképességére, a mezőgazdaság jövőjére vonatkozó kérdésünkkel kapcsolatban már kevésbé voltak határozottak (2. ábra). Valamennyi válaszadó-csoport jelentős része, csak speciális termékekkel, a gazdasági ágazat jelentős átalakulásával tudják elképzelni az agrárium versenyképességének megtartását. A korosztályok közül a fiatalok bizakodóbbak e téren.

2. ábra. A helyi mezőgazdaság Unión belüli versenyképességének lakossági megítélése

3. Területi fejlettségi különbségek hazánkban az EU-hoz való csatlakozás után

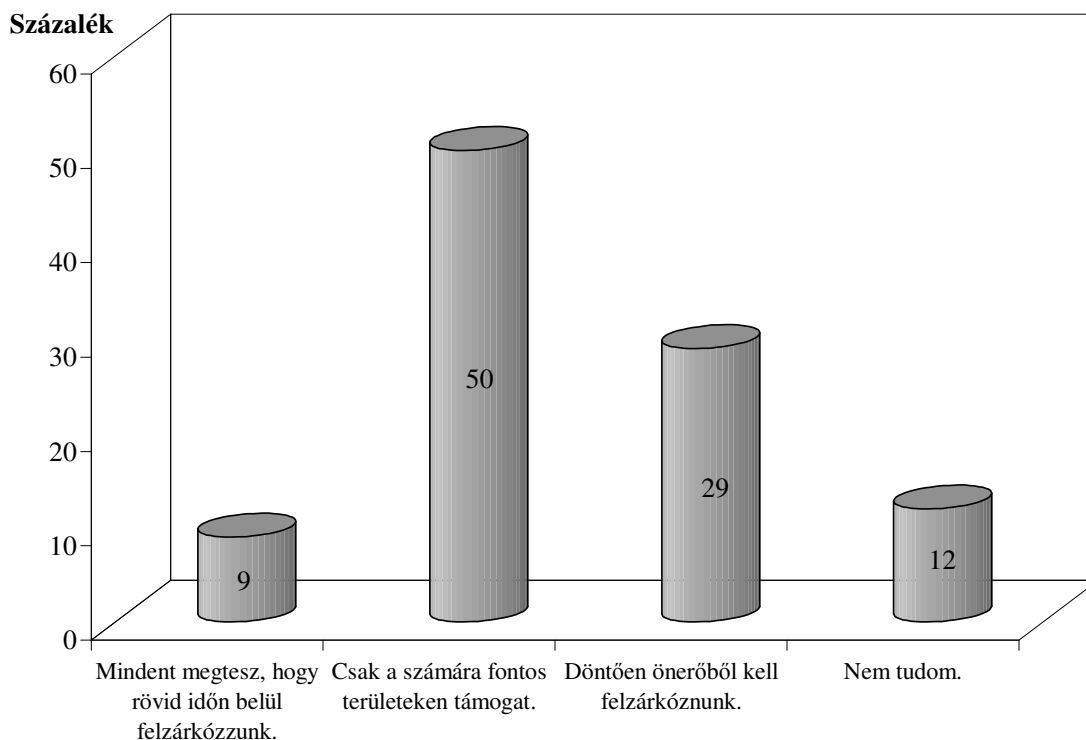
A területi fejlettségi különbségek kiegyenlítését illetően meglehetősen különbözőek a vélemények. Azonos, nagyjából 1/3-1/3-os arányban teljesen eltérő álláspontokat képvisel a lakosság. A beszélgetések során tapasztaltuk, hogy korra, nemre és végzettségre való tekintet nélkül ellentétes hangulatot, (néhány esetben indulatot) váltott ki a kérdés. 31%-ban pedig nem tudták megítélni, milyen hatással lesz a területi fejlődési viszonyok ütemére az EU-tagság.

Kétségtelen, hogy a demokratikus vidékfejlődés egyik aktuális dilemmája, vajon hogyan hidalhatók át azok a gazdasági, társadalmi és demográfiai konfliktusok, amelyek a periférikus területek további leszakadását okozhatják. A marginalizálódás még inkább súlyosbodhat, ha a már leszakadtnak tekintett térségek gazdasági vagy politikai érdekképviselet hiánya miatt kikerülnek a támogatási rendszerek által biztosított juttatásokból, pályázati lehetőségekből.

Számos vita alakult és zajlik jelenleg is a pénzügyi alapok elosztásával kapcsolatban, mind az unión belüli valamennyi NUTS III-IV, mind hazánk statisztikai régióinak viszonylatában. Sajnos,

amíg a csatlakozásért felelős irányítószervek sem adnak kézzelfogható alternatívákat, s még a csatlakozás időpontja és körülményei sem teljesen tisztázottak, addig a vidéki lakosság bizonytalansága, ellentétes megnyilatkozásai érthetőek.

4. Az unió szerepe hazánk felzárkózásában

3. ábra. A lakossági vélemények alapján mennyiben támogatja hazánk felzárkózását az EU?

A felzárkóztatás konszenzust igényel, mind az uniós tagok, mind a csatlakozásra váró országok részéről. Számos stratégia és program szolgálja a magyar gazdaság és politika felkészülését, sőt elkészült – a társadalmi élet egy szeletének – a közvélemény felkészítésének programja is. Ez utóbbi egyrészt a társadalom különböző rétegeinek tájékoztatását szolgálja az elkövetkező időszak főbb feladatait hangsúlyozva, másrészt a lakosságot készíti fel az elkövetkező EU-csatlakozási népszavazásra (*Hargita Á-né* 1999).

A programok többsége állami és a már korábban kialakított régiós szintekre szabott. Ezek helyi adaptációja már az adott kistérségek és önkormányzatok feladata. A nemzetközi útmutatások szerint elkészülő koncepciók, azonban gyakran nem adnak egyértelmű, adekvát válaszokat arra vonatkozóan, hogy hogyan tudják az önkormányzatok és a lakosság az unió által “diktált” változásokkal párhuzamosan, a területi viszonyokra alkalmazva megőrizni és javítani a helyi prosperitást.

A településkörnyezeti rendszerek fenntarthatóságának módja, az EU-s régiókhoz való felzárkózási folyamat módszere és időtartama vidéki térségeink fejlődésének egyik legnagyobb kérdése. A válaszadók többsége szerint az EU csak az uniós érdekek mentén fontos területeken támogatja az alföldi vidéki régiók felzárkózását, sőt majd 30%-uk szerint döntően önerőből kell felzárkóznunk (3. ábra). Ezek természetesen egyéni vélemények, s bízunk benne, hogy az unió

rácáfol majd erre. A lakosság azonban szkeptikus a kérdéssel kapcsolatban, s félő, hogy a bizalom hiánya hátráltatója lehet az alulról építkező vidékfejlesztésnek.

Zárszó

A teljes jogú tagság hazánk számára erőfeszítésekkel és áldozatokkal, ugyanakkor azonban lehetőségekkel teli jövőt is tartogat. A gazdasági és szociálpolitikai reformok bevezetése és alkalmazása azonban csak akkor lesz lehetséges, ha a társadalom többsége felkészülten tud majd reagálni a változásokra és aktívan képes lesz részt vállalni a nehézségek leküzdésében. A történelmi jelentőségű eseményben az állami vezetésen és a nemzetgazdaság képviselőin túl, nagy szerepe lesz az ország lakosságának is. Ezért képet kell kapnunk az emberek tudásáról, meg kell ismernünk véleményüket.

A csatlakozást követő átmeneti időszak az általunk is vizsgált térség szempontjából olyan komplex szemléletű, demokratikus vidékfejlesztési stratégiát, társadalompolitikai és gazdasági programokat igényel majd, melyben az agrárium reformja mellett szem előtt kell tartani a települések fenntarthatóságát, a helyi lakosság életszínvonalának emelkedését is. Újra kell értelmezni a Tisza-vidék problémáit, biztosítani kell a stratégiák és operatív programok helyi viszonyokra épülő alkalmazhatóságát. Rendkívül nagy felelőssége lesz ebben az önkormányzatoknak, a helyi értelmiségnek és közösségeknek, hiszen képessé kell válniuk a fenntartható fejlődés biztosítására, tudatában kell lenniük, hogy csak az alulról kezdeményező vállalatok által őrizhetik meg értékeiket (*Csatári B.* 2001).

Az általunk vizsgált térség sajátos helyzetű, de a települések gazdasági, társadalmi viszonyai hasonlóak azokhoz az alföldi falvakéhoz, kisvárosokéhoz, amelyek jövője bizonytalan. Bizonytalan egyrészt a nemzetközi támogatottság, másrészt a helyi aktivitás tekintetében. Az Alföld lokális és regionális érdekérvényesítő szerveinek el kell tehát érnie ezen térségek problémáinak európai léptékű megoldását. Ezek beindításához azonban nem elég a társadalmi vágyakozás, de feltétlen szükséges a tudatosság, az egyéni és közösségi felelősségvállalás is!

IRODALOM

- Ágh A.* 1998: A magyar társadalom európai tükörben. – Mozgó Világ. 2.
- Csatári B.-Gaborjákné Vydareny. K.-Kiss A.-Kovács A. D.* 2001: A Tisza vidék problémái és fejlesztési lehetősége. – MTA RKK ATI.
- Glatz F.* 2001: Helyünk a jövő Európájában. – Alföldi Tanulmányok, 2000/2001.
- Hargita Á-né* 1999: Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz. – Európa Kislexikon, BKE Vezetőképző Intézet, Budapest.
- Horváth Gy.* 2000: Európai regionális politika. – Phare modul.
- Illés I.* 2002: Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. (oldalszám?)
- Kocsis Gy.* 2002: Nagy kérdések (Eurobarometer felmérés az uniós tagjelöltekről). – HVG. 14.
- A magyar mezőgazdaság EU-csatlakozási felkészülésének stratégiája. – Magyar Agrárkamara, Budapest, 1998.
- Nemzetközi összehasonlító vizsgálat Magyarország uniós csatlakozásáról. – Gallup Intézet, 2000.
- Pomaranski L.* 1998-99: Michael Lake az EU-csatlakozásról. – Győr-Moson-Sopron Megyei Kereskedelmi és Iparkamara.
- Várnai G.* 2000: Az európai integrációs folyamat kihívásai a magyar településpolitikában. – Magyar Tudomány, 2000. 7. p. 883.